

Boekbesprekingen

W. van der Zwaag, *Reveil en afscheiding. Negentiende-eeuwse kerkhistorie met bijzondere actualiteit*, Kampen: De Groot Goudriaan, 2006. ISBN 90 6140 971 3. € 44,90.

Van de hand van W. van der Zwaag verscheen deze interessante studie over Réveil en Afscheiding in de negentiende eeuw. Over beide stromingen bestaat al een zeer uitgebreide historiografie. Van der Zwaag weet niettemin nieuwe perspectieven te openen, met name door zijn aandacht voor de voorgeschiedenis in de 18e eeuw, het verband met de zending en de internationale context (Schotland, Genève).

In theologisch opzicht schrikt Van der Zwaag niet voor forse stellingnamen terug. Keer op keer maakt hij duidelijk dat zijn sympathie uitgaat naar de 'oprecht gereformeerde belijders' en de 'ware reformatorische gezindheid'. De criteria voor het vaststellen van deze oprechtheid en waarheid hangen overduidelijk samen met de inhoud van de klassieke calvinistische belijdenisgeschriften, maar worden verder min of meer bekend verondersteld bij de lezer. Dat een man als Alexander Comrie 'zuiver gereformeerd' was, wordt gepresenteerd als een logische conclusie uit deze premissen. In waardeoordelen als deze is het boek wellicht iets te veel een betoog voor gelijkgezinden geworden, die een communis opinio delen die onderling niet meer hoeft te worden geëxpliciteerd. De hoofdlijn van Van der Zwaags betoog is niettemin helder, en laat zich ook door een aanhanger van het door hem zo fel bestreden rationalisme goed volgen. Boeiend is de kritiek op de Afscheiding, geformuleerd vanuit het perspectief van het om principiële redenen in de Nederlandse Hervormde Kerk gebleven calvinisme. Opmerkelijk is wel dat in die kritiek de historische analyse moeiteloos wordt afgewisseld met ontboezemingen van onversneden religieuze aard. 'Een almachtig en vrijmachtig God zal Zijn kerk bij de zuivere belijdenis bewaren, al heeft menselijke en vleeselijke ijver hier veel afbreuk aan gedaan', aldus een kenmerkende passage.

De grootste problemen voor de niet-geestverwante lezer liggen op het terrein van de relatie met de overheid. Van der Zwaag laat niemand in het ongewisse aangaande zijn overtuiging dat de scheiding van kerk en staat in 1796 een 'uitzichtloze tijd, verdrukking en benauwdheid' inluidde. Kernbezwaar is dat de 'onbedrieglijke toetssteen der Heilige Schrift' toen zou zijn ingewisseld voor de 'feilbare menselijke rede'. Tegen deze voorstelling van zaken valt het nodige in te brengen, aan de hand van gegevens die Van der Zwaag zelf aandraagt. De veronderstelling van zo'n 'uitzichtloze tijd' spoort namelijk allerminst met de inhoud van het hier besproken boek, waarin niet de 18e maar de 19e eeuw gepresenteerd wordt als een periode van geestelijke bloei (internationaal Réveil, uitbouw van de zending). Zó eenzijdig negatief waren de gevolgen van de Verlichting voor het calvinisme dus blijkbaar helemaal niet! Nog wonderlijker wordt het, wanneer Van der Zwaag het optreden van koning Willem I tegen De Cock bekritiseert met het argument dat deze gang

van zaken ongrondwettig was. De waarde van een moderne constitutie wordt hier plotse-ling volmondig erkend, terwijl er elders in het boek slechts in negatieve termen gesproken wordt over de achterliggende gedachtegang. De consistentie van het betoog, in de theologische en kerkhistorische delen van het boek onmiskenbaar aanwezig, staat hier onder druk.

De wens om kerkgeschiedenis te schrijven vanuit een klassiek calvinistische optiek is volstrekt legitiem, evenals de geestelijke affiniteit met een specifiek soort lezer. Gaat het echter om de overheid en de staat, om het noodzakelijke civiele verband dat men ook met anderen deelt, dan schiet een beroep op eigen normen tekort. Juist op dit actuele terrein valt te hopen dat onderzoekers als Van der Zwaag zich niet zullen terugtrekken in de kring van hun geestverwanten, maar het debat zullen blijven zoeken met de samenleving als geheel. Tenslotte nog een klein desideratum in verband met de opmaak van het boek: het verdient aanbeveling om bij uitgaven als deze meer aandacht te besteden aan de bronvermelding van de illustraties.

Gert van Klinken (universitair docent Kerkgeschiedenis aan de Protestantse Theologische Universiteit Kampen.)

André van der Braak (2006). *Goeroes en charisma. Het riskante pad van leraar en leerling*. Haarlem Altamira-Becht. ISBN: 978 90 6963 737 2, € 14,90, pp. 199.

André van de Braak, filosoof en psycholoog, heeft ervaringen met goeroes. Vooral negatieve is mijn indruk, nu ik verschillende publicaties van zijn hand heb gelezen. Zijn problematische relatie met een spirituele leider heeft hij uitgebreid beschreven in de publicatie *Enlightment Blues, my Years with an American Guru*, dat in 2003 verscheen. Iets van zijn ervaringen zal ik kort weergeven omdat die inzicht verschaffen in de motieven waarom het hier te bespreken boek werd geschreven.

Van der Braak vertelt in *Enlightment Blues* over zijn ontmoeting, eind jaren tachtig van de vorige eeuw, met Andrew Cohen, stichter van de religieuze beweging *EnlightenNext*, en hoe hij onder de indruk kwam van deze spirituele leider, die leert dat verlichting voor een ieder hier en nu te bereiken is. Hij wordt volgeling, ook in letterlijke zin; hij trekt met zijn goeroe mee, eerst naar Devon en Rome, dan Amherst (Mass) en voor langere tijd naar Californië, het mekka van de spirituele bewegingen. Daar, in Marin County, wordt het centrum van de beweging gesticht. Verlichting, hoewel voor ieder bereikbaar, stelt wel eisen aan de leden: zij moeten veranderen. Hun onzuiverheden, hun niet opgeruimd karma, moet worden weggepoetst. Niet iedereen is even bereid te veranderen. Mensen die hardnekkig zijn, worden gestraft (ze moeten bijvoorbeeld hun hoofd kaalscheren). André heeft tijdens zijn elfjarig verblijf in de beweging belangrijke taken vervuld, o.a. het redigeren van een boek – een selectie uit de toespraken van Cohen – en van een tijdschrift, desondanks valt (ook) hij een paar keer in ongenade. Duidelijk blijkt uit dit persoonlijke